

INSCNE & DEILBHÍOCHT AN AINMFHOCAIL

8.1 Is **ainm(fhocal) nithiúil** ainm duine nó ainm aon ní is féidir a mhothú le haon cheann de na céadfai. Seo na saghsanna ainmneacha nithiúla atá ann

□ **ainm dílis** (ainm ar leith ar dhuine nó rud indibhidiúil nó ar áit) *Seán; Corcaigh;*

Bran; an Lúireach Pádraig

□ **ainm coitianta** (ainm a thugtar ar gach aonad d'aicme) *fear; ubh; cathair; cat*

Is féidir le bunchéim aidiachta feidhmiú mar ghnáth-ainmfhocal: *ní thuigeann an sách don seang; ní théann fial go hlfreann*. Féach freisin *an t-ochslaíoch, an coinníallach, an t-íolra, an tAtlantach*, etc. agus na foirmeacha *íolra na bochta, na huaisle*.

□ **ainm ábhair** (ainm a insíonn cén t-ábhar atá i rud) *siúcra; plúr; caoireoil*

□ **cnuasaainm** (ainm a thugtar ar ghrúpa aonad den aicme chéanna) *tréad; scuaine;*

foireann

8.2 Is **ainm(fhocal) teibí** ainm cáilíochta, staide nó gnímh. Seo na saghsanna ainmneacha teibí atá ann

□ **ainm teibí gnách** *maítheas; ciúnas; gluaiseacht*.

□ **ainm teibí céime** *laghad; ciúine; fearúla*.

INSCNE & GNÉAS

8.3 Comharthaí gur **baininsneach** (seachas firinsneach) atá an t-ainmfhocal is ea

□ *na* mar alt roimhe sa ghinideach uatha: *bróg na mná*

Focal eisceachtúil is ea *talamh* de bhrí go mbíonn sé firinsneach agus baininsneach araon sa ghinideach uatha amháin: *an talaimh, na talún*.

□ séimhiú ar aidiacht aitreabúideach (go hiondúil) a cháilíonn é san ainmneach uatha:

cos bheag

□ séimhiú ar an ainmfhocal ar lorg an ailt san ainmneach uatha (go hiondúil): *an bhó*.

Ainmneacha Daoine

8.4 Freagraíonn inscne agus gnéas dá chéile i gcás ainmneacha dílse pearsanta.

Baininscneach atá ainmneacha pearsanta ban; firinscneach ainmneacha pearsanta fear: *Máire bheag*; *Eibhlín bhocht*; *Oscar cróga*; *Pádraig mór*

8.5 Freagraíonn inscne agus gnéas dá chéile i gcás bhunáite na n-ainmfhocal coitianta a thagraíonn don duine. Is baininscneach *iníon*, *máthair*, *bean*, etc.; firinscneach *mac*, *athair*, *fear*, etc. Focail eisceachtúla is ea na focail bhaininscneacha *cléir*, *gasóg*, *scológ*, agus na focail fhirinscneacha *cailín*, *gearrchaile*.

8.6 Ainmfhocail a thagraíonn do dhaoine den dá ghnéas féadann siad a bheith baininscneach: *beirt*; *comharsa*; *gealt*; *lánúin*; nó firinscneach: *amhránaí*; *cara*; *duine*; *triúr*.

8.7 Nuair nach mbíonn focal ar leith ann chuige cuirtear an gnéas in iúl trí

□ *fear*, *bean*, *buachaill*, *cailín* a chur roimh an ainmfhocal: *fear siúil*; *bean tí*; *buachaill báire*; *cailín aimsire*

□ *fir*, *mná*, *mic*, *iníne* a chur mar ghinideach comhaisnéise ar lorg an ainmfhocal: *páiste fir*; *baintreach fir*; *dochtúir mná*; *páiste mic*; *leanbh iníne*

□ an réimír *ban-* a chur roimh ainmfhocal a léiríonn gnéas fireann ann féin: *banóglach* (*f*); *banphrionsa* (*f*); *bantiarna* (*b*). Féach freisin **8.30**.

Ainmneacha Ainmhithe

8.8 Maidir leis na hainmhithe tí nó feirme is gnách go bhfreagraíonn inscne agus gnéas dá chéile. Baininscneach atá *lacha*, *caora*, *bó*, etc; firinscneach atá *bardal*, *reithe*, *tarbh*, etc.

Focail eisceachtúla is ea an t-ainm baininscneach *stail*, agus an t-ainm firinscneach *gabhar* (a sheasann don ainmhí baineann go hiondúil, agus *poc gabhair* don fhireannach).

8.9 Tá ainmfhocail ann a thagraíonn d'ainmhithe den dá ghnéas: *asal*; *capall*; *cat*; *madra*; agus (san iolra amháin) *caoirigh*; *cearca*; *géanna*; *lachain*.

8.10 Maidir leis na hainmhithe fiáine (nó éin nó éisc fhiáine) ní gnách na gnéasanna a aithint ó chéile ach i gcorrfhocal mar *eilit* (fia baineann). Baininsneach atá cuid de na hainmneacha: *luch*; *druid*; *faocha*; *eascann*; firinsneach atá cuid eile acu: *coinín*; *préachán*; *ronnach*; *portán*.

8.11 Má theastaíonn aithint idir ghnéasanna na n-ainmhithe (cibé acu ceansa nó allta iad) nuair nach bhfuil ainm ar leith ann chuige, déantar

□ aidiacht a chur leis: *lao baineann*; *sionnach fireann*

□ ginideach comhaisnéise a úsáid: *láir asail*; *stail asail*; *cearc thurcaí*; *uan caorach*; *uan reithe*; *poc gabhair*

□ múnla éigin eile a úsáid: *coileach fraoich*; *pocfhia*; *scadán eochraí* (baineann); *scadán lábáin* (fireann); *fearchat*.

Féach freisin **13.20-21**.

8.12 Inscne i gcás focail eile

Baininsneach atá a lán ainmfhocal sna cásanna seo a leanas

□ formhór mór na n-ilchríoch, na dtíortha agus na n-aibhneacha: *Roinn na hEorpa*; *trasna na Gearmáine*; *béal na Sionainne*

□ formhór na n-ainmfhocal a bhaineann leis an gcolainn: *aghaidh*; *cos*; *lámh*; *méar*; *scamhóg*, etc. Ach firinsneach atá cuid acu: *béal*; *ceann*; *croí*; *droim*; *muineál*, etc.

□ ainmneacha teangacha: *Gaeilge*; *Laidin*; *Gréigis*, etc. (*Eisceacht*: Tá *Béarla* firinsneach.)

NA DÍOCHLAONTAÍ

8.13 Is í foirm an ainmnigh uatha foirm bhunaidh an ainmfhocail. Is í a infhilltear chun na foirmeacha eile a chumadh.

Tá cúig phríomhshlí ann chun ainmfhocail a infhillleadh nó a dhíochlaonadh. Na cúig dhíochlaonadh a thugtar orthu. Is é modh infhillte an ghinidigh uatha a chinneann cé acu díochlaonadh a bhfuil an t-ainmfhocal ann. Seo foircinn na gcúig dhíochlaonadh san ainmneach uatha agus sa ghinideach uatha.

uimhir an díochlaonta	foirceann an ain. u.	foirceann an ghin. u.	samplaí
1	consan leathan	consan caol	<i>bád, báid</i>
2	consan	-e, -í	<i>cos, coise</i> <i>curach, curai</i>
3	consan	-a	<i>am, ama</i>
4	guta nó consan	Ní infhilltear	<i>rí, rí</i> <i>cailín, cailín</i>
5	guta nó consan caol	consan leathan	<i>lacha, lachan</i> <i>bráid, brád</i>

8.14 Tá dornán ainmfhocal ann nach mbaineann le haon cheann de na cúig dhíochlaonadh. Ainmfhocail neamhrialta a thugtar orthu.

8.15 Tá ainmfhocail ann atá ar aon fhoirm le hainmneacha briathartha. Díochlaontar cuid acu de réir ceann éigin de chúig dhíochlaonadh an ainmfhocail. Ach tá díochlaonadh dá gcuid féin ag a lán eile acu (**8.44**).

Foirceann agus Inscne

8.16 Is minic a chuireann foirceann agus inscne an ainmfhocail in iúl cad é an dfochlaonadh lena mbaineann an t-ainmfhocal. Os a choinne sin más eol an foirceann agus uimhir an dfochlaonta is minic, dá bharr sin, gurb eol an inscne. Tá na príomhchásanna breactha anseo thíos.

An Chéad Dfochlaonadh Tá ainmfhocail uile an dfochlaonta seo firinsneach, agus consan leathan (de réir an litrithe) is foirceann dóibh. Orthu sin tá ainmfhocail dar críoch *-adh* (mura foirm ainm bhriathartha atá orthu), *-án*, *-ch* (firinsneach), *-éad*, *-éal*, *-éan*, *-éar*, *-s*, *-ún*, *-úr*: *samhradh*; *dán*; *each*; *céad*; *néal*; *éan*; *féar*; *tíos*; *dún*; *túr*.

An Dara Dfochlaonadh Ainmfhocail bhaininsneacha iad uile ach fíor-chorrcheann. Consan is foirceann dóibh. Orthu sin tá ainmfhocail dar críoch *-ch* (baininsneach), *-ilt*, *-is*, *-lann*, *-óg* : *sceach*; *oscailt*; *Gréigis*; *foclann*; *bróg*.

Ní dhíochlaontar ainmneacha dílse fearnaomh a chríochnaíonn ar *-óg*: *bachall Dochiaróg*.

An Tríú Dfochlaonadh Consan is críoch dóibh. Orthu sin tá

□ ainmfhocail den dá inscne dar críoch *-cht*; *mallacht (b)*, *bantracht (b)*, *léacht (b)*, *locht (f)*;

□ ilsiollaí baininsneacha dar críoch *-áil*, *-aint*, *-áint*, *-chan*, *-íl*, *-irt*, *-úil*, *-úint*: *ofráil*; *cosaint*; *tiomáint*; *buachan*; *feadaíl*; *íobairt*; *banúil*; *canúint*;

□ ilsiollaí firinsneacha dar críoch *-aeir*, *-éir*, *-eoir*, *-óir*, *-úir*: *grósaer*, *tincéir*; *feirmeoir*; *bádóir*; *táilliúir*.

An Ceathrú Dfochlaonadh Formhór na n-ainmfhocail dar críoch guta agus roinnt eile dar críoch consan. Orthu sin tá

□ ainmneacha coitianta daoine (firinsneach a bhformhór) dar críoch *-a*, *-í*, *-ire*: *garda*, *rí*, *cigire*

□ ainmfhocal dar críoch *-ín* (firinsneach de ghnáth, ach féach 8.31)

□ ainmneacha teibí (baininsneach go hiondúil): *amaidí; gile; uireasa*

□ mórán ainmfhocal den dá inscne dar críoch *-e*: *paiste (f); gloine (b)*

□ ainmfhocail fhirinsneacha éagsúla dar críoch consan: *bus, máistir*.

An Cúigiú Díochlaonadh Is baininsneach dá mbunús. Consan caol nó guta is críoch dóibh: *lasair (b); cara (f)*.

Díochlaonadh an Ainm Dhílis Phearsanta

8.17 Is gnách an t-ainm dílis pearsanta a dhíochlaonadh mar seo a leanas

□ ainmneacha fear (iad go léir firinsneach)

•sa chéad díochlaonadh atá bunáite na n-ainmneacha dar críoch

consan leathan: *Seán; Séamas*

•tá corrainm sa tríú díochlaonadh: *Críostóir; Diarmaid; Iarlaith; Mathúin*

•sa cheathrú díochlaonadh atá formhór mór na n-ainmneacha dar

críoch consan caol nó guta: *Eoin; Pádraig; Ruairí*; agus corrcheann eile: *Liam*;

Uileag.

□ ainmneacha ban (iad go léir baininsneach)

•sa dara díochlaonadh atá *Aifric; Bríd; Mór; Méabh; Muireann*

•sa cheathrú díochlaonadh anois atá formhór mór na n-ainmneacha eile:

Bláthnaid; Cáit; Eilís; Maighréad; Nóra; Sinéad; Siobhán.

Díochlaonadh na Sloinnte Ainmfhoclacha

8.18 An chuid den seansloinne Gaelach a leanann *Ó, Mac*, is iondúil gur ginideach nó dhá ghinideach í, agus í infhillte de réir ceann de na cúig dhíochlaonadh.

1 *Ó Néill; Mac Cárthaigh; Mac an Bhaird*.

- 2   *Ó Duinnshléibhe; Ó Maolchraoibhe.*
  - 3   *Ó hAonghasa; Mac Diarmada.*
  - 4   *Ó Gallchóir; Mac Eoin; Mac an tSaoi.*
  - 5   *Ó Colgan; Mac Gabhann* (seanghinideach ar *gabha* is ea *gabhann*).
- 4 agus 2. *Mac Giolla Bhríde.*

Sa cheathrú díochlaonadh atá formhór na sloinnte eile nach sloinnte aidiachtacha: *Cétinn; de Búrca; Feirtéir.*

An Tabharthach Uatha

8.19 Is gnách gurb ionann foirceann don tabharthach uatha agus don ainmneach uatha: *is cuach í, den chuach*. Tá tabharthach uatha faoi leith ag dornán focal den dara díochlaonadh (8.35).

An Gairmeach Uatha

8.20 Is iondúil gurb ionann foirceann an ghairmigh uatha agus foirceann an ghinidigh uatha sa chéad díochlaonadh: *teach Sheáin; a Sheáin*.

Ní gnách, áfach, infhillleadh sa ghairmeach uatha

□ ar chnuasainm: *a phobal*

□ má tá brí mheafarach nó brí ceana i gceist: *a cheann cipín; a rún; a stór*

□ má tá ginideach cinnte faoi réir aige: *a mhac Iósaif; a scáthán an chirt*. Ach *a Mhic*

Dé.

8.21 I ngach dfochlaonadh eile agus sna hainmfhocail neamhrialta is ionann foirceann an ghairmigh uatha agus foirceann an ainmnigh uatha: *a ghasóg; a bhuachaill; a rí; a chara; a bhean; a Bhríd*.

An tIolra

8.22 Deirtear go bhfuil iolra an ainmfhocail *tréan* nó *lag* de réir mar atá foirmeacha na dtuiseal iolra ar aon fhoirceann nó nach bhfuil.

8.23 Seo iad na cásanna ina bhfuil an t-iolra lag (an t-ainmneach uatha agus/nó uimhir an dfochlaonta faoi lúibíní)

□ más consan caol is críoch don ainmneach iolra: *báid (bád, 1); marcaigh (marcach, 1); tairbh (tarbh 1); caoirigh (caora, 5); faochain (faocha, 5); lachain (lacha, 5)*

□ má chumtar an t-ainmneach iolra trí *-a* a chur leis an ainmneach uatha: *bruasa (1); úlla (1); cosa (2); géaga (2); fearta (3); tréada (3); bruacha (4); neacha (4)*.

Is lagiolraí freisin *beanna (binn, 2); deora (deoir, 2); ealaíona (ealaín, 2); seoda (seoid, 2); ainimhe (ainimh, 2); dúile (dúil, 2); glúine (glúin, 2); súile (súil, 2); ba (bó, 4); grásta (grásta, 4); mná (bean); uí (ua, ó)*.

8.24 Tréaniolraí atá ann sna cásanna eile. Is iad na cinn is coitianta na hiolraí ina bhfuil

□ coimriú: *briathra (briathar, 1); dabhcha (dabhach, 2); gamhna (gamhain, 3)*

□ leathnú: *cealla (cill, 2); flatha (flaith, 3)*

□ athrú guta: *sceana (scian, 2); sleasa (slios, 3)*

□ *a* (ar lorg consain nach bhfuil san ainmneach) *e, í*, ina dheireadh: *tréithe (tréith, 2); coillte (coill, 2); ríthe (rí, 4); bádóirí (bádóir, 3); bearnaí (bearna, 4); cistí (ciste, 4); tríochaidí (tríocha, 5); ceolta (ceol, 1); glórtha (glór, 1); áiteanna (áit, 2); craobhacha (craobh, 2); ceathrúna (ceathrú, 5).*

8.25 Is ionann foirm do thabharthach an lagiolra agus d'ainmneach an lagiolra: *na fir; ar na fir.*

8.26 Seo mar a dhéantar **ginideach iolra an lagiolra**:

□ más consan caol is críoch don ainmneach iolra, é a leathnú: *bád; marcach; tarbh; faochan; lachan.*

Eisceacht: *caorach* is ginideach uatha agus iolra do *caora*.

□ más guta is críoch don ainmneach iolra, is ionann foirceann an ghinidigh iolra agus foirceann an ainmnigh uatha (arna leathnú más gá): *bruas; úll; cos; géag; feart; tréad; bruach; neach; beann; deor; ealaíon; seod; aineamh; dúl; glún; súl; bó; ua.*

Eisceachtaí: *grást, ban* is ginideach iolra do *grásta, bean*.

8.27 Seo mar a dhéantar **gairmeach an lagiolra**:

□ más consan is críoch don ainmneach iolra, *a* a chur leis an nginideach iolra: *a bháda; a mharcacha; a chaoracha; a lachana.*

□ is ionann foirceann don ghairmeach iolra agus don ainmneach iolra dar críoch guta: *a bheanna; a mhná.*

Díochlaonadh an Ainmfhocail Dhíorthaithe

8.28 Focal díorthaithe a thugtar ar fhocal a chumtar nuair a chuirtear le chéile dhá fhocal, nó focal agus iarmhír nó focal agus réimír. Más dhá fhocal a chuirtear le chéile tugtar comhfhocal ar an bhfocal nua. Uaireanta tugtar comhfhocal ar aon fhocal díorthaithe.

8.29 Is iondúil gurb í an mhír dheireanach d'ainmfhocal díorthaithe a chinneann a inscne agus a infhilleadh. Is ionaann inscne agus infhilleadh do gach focal de na péirí seo a leanas:

□ *caint, cúlchaint; leabhar, lámhleabhar; prionsa, banphrionsa; reacht, bunreacht*

□ *cara, eascara; rá, comhrá; smacht, ansmacht*

□ *céimí, ionadaí; dlíodóir, spealadóir.*

Ní gnách samplaí d'ainmfhocail dhforthaithe a thabhairt sna liostaí a ghabhann leis na dfochlaontaí éagsúla, ach amháin nuair a bhíonn iarmhír mar fhoirceann (*céimí*, etc. thuas). Más ainmfhocal aonsiollach an mhír dheireanach d'ainmfhocal dhforthaithe ní mór an focal iomlán a infhillleadh mar a bheadh aonsiolla ann. Mar shampla, is mar aonsiollaí a infhilltear *ardrí*, *drochspéir*, *léarscáil*, *sailchuach*, *seandún*. Ní thagann focail mar sin faoi réir na rialacha a bhaineann le hinscne agus le hinfhillleadh **ilsiollaí** de ghnáth.

8.30 Tá a n-inscne féin nó a n-infhillleadh féin ag dornán d'ainmfhocail dhforthaithe:

□ i gcás *ciondái*, *comhdháil*, *éigeandái*, *macasamhail*, is iad *ciondálacha*, *comhdhálacha*, *éigeandálacha*, *macasamhla* na hiolraí cé gur *dálaí*, *samhlacha* is iolraí do *dái*, *samhail*.

□ is baininscneach do *banab*, *bantiarna*, *banaltra* ainneoin gur firinscneach do *ab*, *tiarna*, *altra*.

Ainmfhocail Dhforthaithe dar Críoch -ín

8.31 Is iondúil gur baininscneach san ainmneach agus sa tabharthach uatha d'fhocal dhforthaithe dar críoch -ín más ainmfhocal coitianta baininscneach an focal bunaidh: *faigh an láirín bhán*; *ar an óinsín chéanna*. Ach má tá brí ar leith leis an bhfocal dhforthaithe, seachas díspeagadh ar an mbunfhocal, tá sé firinscneach: *an paidrín páirteach*; *sceidín práta*; *cluaisín bróige*.

Is firinscneach do na focail sin sna tuisil eile: *cosa an láirín bháin*; *suigh, a óinsín bhig*.

Is firinscneach i ngach tuiséal do na focail *cailín*, *coinín*, *gasóigín*, *paidrín*, *toitín*, *scolóigín*.

Is baininscneach i ngach tuiséal d'ainmneacha dílse baineannach dar críoch -ín: *Brídín*, *Máirín*, etc.

8.32 Sa chuid eile den chaibidil seo ní thugtar de ghnáth ach an t-ainmneach uatha, an ginideach uatha (lasmuigh den cheathrú dfochlaonadh), an t-ainmneach iolra, agus (i gcás iolraí laga) an ginideach iolra: agus is san ord sin a thugtar iad. Is furasta na tuisil eile a

aimsiú as na teoracha atá sa chéad chuid den chaibidil. Tá táblaí in **11.17** ina léirítear díochlaonadh an ailt agus an ainmfhocail agus na haidiachta le chéile.

Is iomaí ainmfhocal nach dual dó iolra a bheith aige (mórán ainmneacha ábhair agus ainmneacha teibí, mar shampla). Ní gnách é sin a chur in iúl sna liostaí. I gcás focail mar sin úsáidtear focal mar *sórt* nó *cineál* + ginideach uatha an ainmfhocail mar iolra: *trí chineál siúcra (coirce, umhlaíochta)*.

AN CHÉAD DÍOCHLAONADH

8.33 Caolaítear an t-ainmneach uatha chun an ginideach uatha a dhéanamh. De réir rialacha **6.2** a dhéantar an caolú de ghnáth. Seo na pointí leithleacha

□ déantar *-i-* de *-ea-* i gcoitinne: *fear, fír*.

□ déantar *-éi-* de *-ia-* in aonsiollaí i gcoitinne: *cliabh, cléibh*.

□ déantar *-gh* de *-ch* i ndeireadh an fhocail i gcoitinne: *marcach, marcaigh; cléireach, cléirigh; dúch, dúigh*. Tá dornán d'aonsiollaí eisceachtúla ann áfach.

Is iad seo a leanas na príomh-infhillteacha:

	<i>ain. u.</i>	<i>gin. u.</i>	<i>ain. iol.</i>	<i>gin. iol.</i>
1	crann	crainn	crainn	crann
2	úll	úill	úlla	úll
3	ceol	ceoil	ceolta	
4	glór	glóir	glórtha	
5	orlach	orlaigh	orlaí	
6	cogadh	cogaidh	cogaí	
7	bás	báis	básanna	

I ngach ceann de na seacht liosta seo a leanas infhilltear gach focal mar a infhilltear an focal a bhfuil cló trom air ag barr an liosta.

1 crann:

□ *aonsiollaí*: abhac, alt, arm, bád, ball, banbh, béal, bonn, bord, brat, breac, Brian (*gin. Briain*), broc, carn, cat, ceann, clár, cliabh, cliant (*gin. u., ain. iol. cliaint*), clog, cnoc, colm, corn, corp, craos, dall, daol, daor, déach, dlúth, dúch, éan, fiach (= seilg *gin. u., ain. iol. fiaigh*), fód, fraoch (*gin. u. fraoigh*), gabhar, gadhar, Gael, gas, gás, glas, gort, iasc, leabhar, mac (*gin. u., ain. iol. mic*), maor, meadhg (*gin. u., meidhg*), mol, naomh, ord, peann, poc, poll, port, post, punt, roc, sac, scolb, scór (*eang*), seabhac, sop, stát, tarbh, tor, uan

□ *ilsiollaí dar críoch* -án, -éad, -éal, -éan, -éar, -íoch, -s (*leathan*), -ún, -úr: cosán, blaincéad, buidéal, fíréan, páipéar, gaiscíoch, oideas, galún, casúr, *etc. Le díochlaontaí eile a bhaineann corr-ainmfhocail firinsneach dar críoch -s leathan.*

□ *ilsiollaí dar críoch* -ach: bairneach, biseach, brollach, cabhlach, Caitliceach, ceannach, cléireach, clúdach, cnuasach, cuardach, deatach, Domhnach, fásach, féarach, gearrcach, iascach, mianach, misneach, réiteach, ronnach, Sasanach, smólach, teaghlach, teallach, *etc. agus ainmfhocail arb ionann a bhfoirm agus foirm aidiachta*: tairiseach, táscach, *etc.*

□ *na huimhreacha* triúr, ceathrar, ... deichniúr, milliún.

□ *mórán ilsiollaí eile*: acadamh, aspal, dearmad, easpag, éigean, focal, foirgneamh, fómhár, galar, gandal, iarann, imeall, iolar, ionad, miotal, misean, muineál (*gin. u., ain. iol. muiníl*), pinsean, sagart, scamall, sinsear, sóisear, *etc.*

2 **úll** ard, barr, beart, bruas, cág, caonach, ceap, ceart, cleas, cnag, cneas, cor, cuas, cuibhreach, déad, each (*gin. u. eich*), earc (*gin. u. eirc*), féar, fiach (= éan *gin. u. fiaigh*), fiach (= airgead atá dlite ó dhuine *gin. u. féich*), fial, fras, giall, gob, fol, léamh, liach (= osna *gin. u. liach*), lúth, maoileann, maol, más, nod, riasc, sábh, séan, slán, tásc, tús, *etc.*

3 ceol aonsiollaí ina bhfuil guta fada nó défhoghar agus dar críoch -l, -n de ghnáth: ál, aol, aon, bán, baol, braon, caol, céad, claon, cuan, dán, díon, dún, fál, faol, gaol, geall, léan, líon, lon, lón, meall, míol, néal, raon, rian (*gin. u. riain*), rón, saol, scéal, seál, seol, síol, siúl, sleán, srian (*gin. u. sriain*), stól, trian (*gin. u. triain*).

4 glór múr, pór, scór (*fiche*), stór, tuar.

5 orlach ártach, bealach, cladach, éadach, mullach, soitheach.

6 cogadh áladh, angadh, bealadh, boladh, bunadh, caladh, coinmheadh, confadh, cotadh, crábhadh, cuireadh, deabhadh, deascadh, deireadh, fionnadh, fosadh, foscadh, gaorthadh, geimhreadh, ionadh, ionradh, magadh, margadh, rabhadh, samhadh, samhradh, silleadh, siorradh, sitheadh, spionnadh, tinfeadh, troscadh, tuismeadh.

Ach maidir le hainmfhocail dar críoch -adh, agus a dhíorthaítear ó bhriathra (cleachtadh, díspeagadh, seoladh, etc.) féach 8.44.

7 bás blás, blús, bun, cab, carr, cás, ciúb, clab, corr (*cúinne, ciumhais*), dos, frog, gléas, gnás, gnéas, luas, marc, nós, pas, ponc, rós, sás, sos, spás, spórt, stad, taobh, tasc, etc.

Tréaniolraí éagsúla

aonach, aontáí; balse, -aí; cúram, cúraimí; figiúr, figiúirí; leanbh, leanaí; soláthar, soláthairtí; toradh, torthaí

leigheas, leigheasanna; praghas, praghsanna; saghas, saghsanna

bóthar, bóithre; cloigeann, cloigne; craiceann, craicne; doras, doirse; dorn, doirne; éigeas,

éigse; leiceann, leicne; solas, soilse

cineál, -acha; coinnfoll, -acha; leagan, -acha; léas (*solas*), -acha; tobar, toibreacha

claíomh, claímhte; drámh, dráite; mámh, máite; muileann, muilte; scaitheamh, scaití;

smaoineamh, smaointe; talamh, *gin. u. talaimh (f)* nó talún (*b*), *iol. tailte*

breitheamh, breithiúna; fealsamh, fealsúna; ollamh, ollúna; briathar, briathra; gníomh, -artha;

laoch, *gin. u. laoi*ch, *iol. -ra*.

AN DARA DÍOCHLAONADH

8.34 Ainnneacha baininscneacha atá sa díochlaonadh seo taobh amuigh de chorrcheann firinscneach, *im*, *slabh*, *teach*.

Seo mar a chumtar an ginideach uatha ón ainmneach uatha de ghnáth:

- cuirtear *e* le focail dar críoch consan caol: *áit*, *áite*
- déantar *-í* den fhoirceann *-each* in ilsiollaí: *girseach*, *girsí*
- déantar *-aí* den fhoirceann *-ach* ar lorg consain in ilsiollaí: *scomach*, *scomaí*
- i gcás focail eile dar críoch consan leathan caolaítear an fhoirceann de réir rialacha

6.2 agus cuirtear *e* leis. Le linn an chaolaithe

- déantar *-i-* de *-ea-* in ilsiollaí: *bruinneall*, *bruinille*
- déantar *-ei-* de *-ea-* in aonsiollaí: *sceach*, *sceiche*
- déantar *-éi-* de *-ia-*: *pian*, *péine*.

8.35 An Tabharthach Tá cúig ainmfhocal (*bos*, *bróg*, *cluas*, *cos*, *lámh*) agus úsáidtear tabharthach uatha ar leith (*bois*, *bróig*, *cluais*, *cois*, *láimh*) leo i gcónaí. Foirm an tabharthaigh sin a úsáidtear ar lorg *dhá* freisin, i ngach tuiseal seachas an ginideach iolra de na cúig ainmfhocal sin.

Úsáidtear tabharthach ar leith fosta i gcorrphrása seanbhunaithe: *bolg le gréin* (tabh. ar *grian*); *cur i gcéill* (tabh. ar *ciall*); *ar (faoi, go, i) leith* (tabh. ar *leath*); *thar toinn* (tabh. ar *tonn*); *de (faoi do, faoi mo, etc.) réir* (tabh. ar *riar*); *i gcrích* (tabh. ar *críoch*); *i bhfeirg* (tabh. ar *fearg*); *le cois* (tabh. ar *cos*); *ar láimh* (tabh. ar *lámh*).

Is féidir tabharthach uatha leithreach d'aon ainmfhocal dar críoch consan leathan a úsáid sa díochlaonadh seo. Déantar an t-ainmneach uatha a chaolí díreach mar a dhéantar chun an ginideach uatha a chumadh sa chéad díochlaonadh: *fuinneog*, *girsí gh-péin*, *slat*, etc., in ionad *fuinneog*, *girseach*, *pian*, *slat*, etc.

8.36 Is iad seo a leanas na príomh-inhillteacha:

	<i>ain. u.</i>	<i>gin. u.</i>	<i>ain. iol.</i>	<i>gin. iol.</i>
1	girseach	girsí	girseacha	girseach
2	scornach	scomaí	scornacha	scornach
3	clann	clainne	clanna	clann
4	binn	binne	beanna	beann
5	súil	súile	súile	súl
6	cill	cille	cealla	ceall
7	breab	breibe		breabanna
8	áit	áite		áiteanna
9	pingin	pingine		pinginí
10	craobh	craoibhe		craobhacha
11	feirm	feirme		feirmeacha
12	pian	péine		pianta
13	coill	coille		coillte
14	tír	tíre		tíortha

I ngach ceann de na ceithre liosta dhéag seo a leanas, infhilltear gach focal mar a infhilltear an focal a bhfuil cló trom air ag barr an liosta:

- girseach:** *ilsiollaí dar críoch: -each:* báinseach, báisteach, breicneach, brionglóideach, bruitneach, cailleadh, cláirseach, méileach, minseach, praiseach, raithneach, seisreach, tintreach, toirneach
- scornach:** *ilsiollaí dar críoch -ach:* abhantrach, amhastrach, ceapach, cneadach, curach, eangach, gallúnach, gamhnach, gealach, giolcach, glóthach, gríosach, lathach
- clann:**
□ focail dar críoch -lann, -eog, -óg: leabharlann, fuiseog, bróg

□ adharc, bachall, blonag, bos, bréag, bruinneall, bunóc, caor, cealg, cearc (*gin. u. circe*), ciabh, ciall, cfoch, cfor, cliath, cloch, cluas, cnámh, corr (*éan*), cos, creach, críoch, croch, cros, cruach (*stáca arbhair, etc.*), crúb, cuach (*éan; snaidhm*), cúb, cúileann, cumhal, dámh, dealbh, dealg, dias (*croithleog eorna, etc.*), dídean, dfog, doineann, droimeann, drong, dronn, fleasc, gág, gal, gaoth, géag, gealt, geanc, gearb, gfog, glac, gríobh, lámh, lann, lasc, leac, leath, liach (*ladar*), lúb, luch, méar, mias, muc, pluc, preab, preiceall, punann, scaoth, sceach, sceed, sciath, sclamh, scréach, screamh, scuab, searc, slat, sméar, soineann, spág, speach, speal, sreang, srón, stríoc, subh, tallann, téad, tuath

4   **binn** deoir, ealaín, seoid

5   **súil** ainimh, dúil, glúin

6   **cill** anachain, bárhainn, creig, geis, gruaim, stuaim, rinn, roinn (*iol. ranna*)

7   **breab** blaosc, driog, fadhb, fead, glam, leadhb, pléasc, sceamh, sprioc

8   **áit** *aonsiollaí de ghnáth*: adhairt, aghaidh, ailp, áith, aois, béim, beirt, breis, breith, buaic, céim, ceird, ceist, ciumhais, clais, cleith, cóip (*gach brí*), coir, cruimh, cuairt, cuil, cuilt, cúirt, cúis, deis, dóigh, draid, druid, duais, feidhm, feirc, feis, ffs, fuaim, geit, glib, gluais, gnúis, gráig, grainc, im (*f*), leid, léim, luibh, maidhm, maoil, méid (*toirt. Féach 24.26*), mfr, miúil, móid, moing, náid, nimh, núis, páirc, páirt, péist, pis, pluais, pluid, ruaig, scáil, scair, scoil, scoilt, seift, snaidhm, sráid, sraith, stailc, suim, taoisc, teip, téis, treibh, uaigh, uaimh, veist.

9   **pingin** *ilsiolaí de ghnáth*: abairt, agóid, aicfid, aimsir, aisling, ascaill, baithis, balcais, balcóid, beagnit, beairic, blagaid, bolgóid, braillín, brionglóid, buatais, cailfs, cáipéis, constaic, contúirt, deabhóid, diallait, díospóid, duirling, eaglais, éarlais, earráid, éirim, eiseamláir, fáithim, faoistin, fearsaid, feithid, feoirling, foraois, inchinn, insint, intinn, ioscaid, iris (*gach brí*), lámhainn, léaráid, liathróid, losaid, máchail, maintín, muin, neascóid, oifig, óinmhid, óráid, oscailt, patraisc, peannaid, pearóid, preafáid, proinn, rámhainn,

réabhlóid, reilig, rithim, sacraimint, scilling, scríbhinn, seachtain, snáthaid, sochraid, teoiric, tionóisc, tochailt, tuaipéis, tuairisc, uallfairs, uirlis, uisinn, urchóid, úsáid, vearnais.

10 **craobh** fréamh, iall, infon, nead, screab, splanc, stiall

11 **feirm** ainnir, arraing, baclainn, baic, bainis, béic, carraig, ceirt, cfréib, cistin, cling, clúid (*cúil*), coirm, coirt, colainn, comaoin, conairt, cuing, ding, dris, eagaois, fáir, fallaing, féith, foirm, gairm, geir, guais, iargúil, iothlainn, lánúin, maidin, malairt, muinín, muintir, muirín (*clann*), pailm, scairbh, scráib, seir, speir, splinc, stéig, stoirm, stróic, uaill, uain, uillinn, ursain.

12 **pian** brúon (*gach brí*), búon, grian, mian, sian, sfon, spíon, steall, tonn.

13 **coill** aill, bléin, broinn, gin, linn, saill, scrín, slinn.

14 **tír** aoir, gáir, spéir, stair.

Leis an dara díochlaonadh freisin a bhaineann ainmneacha bhunáite na dteangacha agus na dtíortha dar críoch consan caol: Francís, Laidin: an Ghearmáin, an Iodáil. (Eisceacht: Albain, atá sa chúigiú díochlaonadh.)

Cásanna Éagsúla

diamhair, -e, diamhra; seamair, seimre, seamra; fiacail, -e, fiacra; scian, scine, sceana; saighead, saighde, saigheada, saighead; deoch, dí, -anna; loilíoch, loilí, -a, loilíoch; dabhach, daibhche, dabhcha; dumhach, duimhche, dumhcha; tulach, tulaí, tulcha.

culaith, -e, cultacha; ladhar, laidhre, ladhracha; leitir (*cliathán cnoic*), leitre, leitreacha; meadar, meidre, meadracha; meitheal, meithle, meithleacha; obair, oibre, oibreacha; paidir, paidre, paidreacha; sceimheal, sceimhle, sceimhleacha; ubh, uibhe, uibheacha; daigh, -e, daitheacha; fraigh, -e, fraitheacha.

éalang, éalainge, -aí; aibítir, aibítire, aibítirí; caibidil, caibidle, caibidlí; eipistil, eipistle, eipistlí; grideall, gridille, gridillí; inis, inse, insí; seicin, seicne, seicní; sluasaid, sluaiste, sluaistí; stroighin, stroighne, stroighní; loighic, loighce, —; gualainn, -e, guaillí

cuigeann, cuiginne, cuigne; coinneal, coinnle, coinnle; geimheal, geimhle, geimhle; foireann, foirne, foirne; rufleas, rufse, —; caingean, caingne, caingne.

gréith, -e, -e; tréith, -e, -e; troigh, -e, troithe.

sliabh (*f*), sléibhe, sléibhte; cadhain, caidhne, caidhnte; uair, uaire, uaireanta *nó* uaire (9.4).

roinnt, -e, rannta; ruaim, -e, ruamanna; teach (*f*), tí, tithe.

AN TRÍÚ DÍOCHLAONADH

8.37 Is iondúil go ndeilbhítear an ginideach uatha ón ainmneach uatha trí *-a* a chur leis (arna leathnú de réir rialacha 6.3 más gá sin). Lena chois sin is gnách go ndéantar *-ea-* de *-io-* in aonsiollaí.

Tá sé le tuiscint gur baininsneach na hainmfhocail a leanann na huimhreacha 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10 agus gur firinsneach na cinn eile mura gcuirtear a mhalairt in iúl.

Is iad seo a leanas na príomh-infhilteacha:

	<i>ain. u.</i>	<i>gin. u.</i>	<i>ain. iol.</i>	<i>gin. iol.</i>
1	tréad	tréada	tréada	tréad
2	muir	mara	mara	
3	feadhain	feadhna	feadhna	
4	léacht	léachta	léachtaí	
5	bádóir	bádóra	bádóirí	
6	canúint	canúna	canúintí	
7	bagairt	bagartha	bagairtí	

8	barúil	barúla	barúlacha
9	ceacht	ceachta	ceachtanna
10	cuid	coda	codanna

I ngach ceann de na deich liosta seo a leanas, infhilltear gach focal mar a infhilltear an focal a bhfuil cló trom air ag barr an liosta:

- 1   **tréad** altram, aos, béas, coinsias, Connachta (*iol.*), cuibheas, díol, dol, dreach, dreas, éad, éag, feart, fosc, fuath, gean, gréas, gus, leas, meath, rath, ráth (*urra*), snámh, sníomh, suth, tál, teas, tost, treas.

Níl aon uatha ag *Connachta*: i g*Connachta*, *Cáige Chonnacht*.

- 2   **muir**
bith (*f*), cóir (*ceart*), cuaird (*féach* Cúirt Chuarda), flaith (*f*), fothain, luaith, mil, síocháin, toil.

□ *ilsiollaí baininsneacha atá ar aon fhoirm le hainmneacha briathartha dar críoch*

-ain, -áin, -aint, *agus corrcheann eile*: argain, cantain, foluain, eadráin, cosaint, *etc.*:

foghlaím, seinm.

- 3   **feadhain** diachair, dúluachair, Eoraip, gamhain (*f*), macasamhail.

- 4   **léacht**

□ brúcht (*f*), dréacht (*f*), drúcht (*f*), éacht (*f*), lucht (*f*) (*lasta*), smacht (*f*), aíocht, bleacht, créacht, cruacht, cumhacht, liacht, ócht, ríocht, saíocht, teocht; comhlacht (*f*), complacht (*f*), gnólacht (*f*), imeacht (*f*); *mórán ilsiollaí baininsneacha dar críoch* -cht: bantracht, cáilíocht, gluaiséacht, mallacht, *etc.*

□ ab (*f*), Cáisc, cearn, dáil, eang (*f*), foc (*f*) (*díol*), máistreás, maitheas, mionn (*f*), rámh (*f*), rás (*f*), riast (*f*), roth (*f*), rud (*f*).

□ *focail atá ar aon fhoirm le hainmneacha briathartha dar críoch* -chan: athnuachan, buachan, *etc.* *Eisceacht*: maidne**ach**an, *atá sa chéad díochlaonadh*.

5   **bádóir** *ilsiollaí firinsneacha dar críoch* -aeir, -éir, -eoir, -óir, -úir: grósaeir, siúinéir, feirmeoir, uaireadóir, dochtúir, *etc.* *agus corrfhocal eile*: altóir (*b*), seanmóir (*b*), buachail, Diarmaid, rith, toirbhirt (*b*).

6   **canúint** *focail dar críoch* -áint, -úint *agus corrfhocal eile*: taispeáint, tiomáint, leanúint, oiliúint, *etc.*; tairiscint, tuiscint.

7   **bagairt** *ilsiollaí atá ar aon fhoirm le hainmneacha briathartha dar críoch* -irt: coscairt, fobairt, *etc.*

8   **barúil** *ilsiollaí dar críoch* -áil, -íl-, -úil *agus corrfhocal eile*: admháil, comhdháil, feadaíl, deachúil, *etc.*; éagóir, fíniúin, foghail, onóir, úim.

9   **ceacht** acht, dleacht (*b*), feacht, leacht (*gach brí*), locht, neacht (*b*), racht, reacht, slad, tocht, uacht (*b*), ucht; áth, bláth, both (*b*), cruth, dath, fáth, guth, ráth (*b*), ráth (*lios*), scoth (*b*), snáth, sruth, tráth (*iol.*-anna; -a *i bhfrásaí mar i dtrátha a trí a chlog*), úth; am, bladhm (*b*), cead, cíos, cnead (*b*), dream, drol, eas, gruth, loch, luach, lus, mám (*f; bearnas*), mám (*b; lán láimhe*), meas, modh, rang, ros (*ceann tíre*), scread (*b*), seal, seam, seas, slám, smeach, sos, taom.

10 **cuid** cith (*f*), crith (*f*), droim (*f*), fuil, greim (*f*), uaim.

8.38 Samplaí éagsúla le tréanialraí nó gan iolra

reic, -eanna; troid (*b*), -eanna; tóin (*b*) -eanna; anacair (*b*), anacra, anacraí; conradh, conartha, conarthaf; buairt (*b*), buartha, buarthaf; bliain (*b*), blianta nó bliana (9.4); cion (*coir*), -a, -ta; deoin, deonta; feoil (*b*), feolta; gleann, -ta; goin (*b*), gonta; leann, -ta; lionn, leanna, lionnta; nóin (*b*), nónta; reann (*b*), -ta; cluain (*b*), -te; móin (*b*), -te; anam, -acha; samhail (*b*), samhlacha; bior, beara, bioranna; cion (*grád*), ceana, - ; crios, creasa, criosanna; fios, feasa, - ;

lios, leasa, liosanna; riocht, reachta, riochtaí; sioc, seaca; slios, sleasa, sleasa; sliocht, sleachta, sleachta; smior, smeara, smearanna; sníodh, sneá, sneá; tóir (*b*), -eacha.

AN CEATHRÚ DÍOCHLAONADH

8.39 Foirm amháin san uatha, agus foirm amháin de ghnáth san iolra atá ag ainmfhocail an díochlaonta seo. Tá siad firinsneach mura bhfuil a mhalairt curtha in iúl.

Is iad seo a leanas na príomh-infillteacha:

	<i>uatha</i>	<i>iolra</i>		<i>uatha</i>	<i>iolra</i>
1	toitín	toitíní	5	trá (<i>b</i>)	tránna
2	ciste	cistí	6	gé (<i>b</i>)	géanna
3	rí	ríthe	7	baile	bailte
4	oibrí	oibrithe			

I ngach ceann de na seacht liosta seo a leanas infhilltear gach focal mar a infhilltear an focal a bhfuil cló trom air ag barr an liosta.

1 **toitín**

□ focail fhirinsneacha dar críoch -ín: cailín, gairdín, etc. (*ach féach 8.31*).

Sa dara díochlaonadh atá corrfhocal baininsneach dar críoch -ín: *brailín, ealaín, mainín, muinín, muirín* (clann)

□ dornán focal firinsneach dar críoch consan: anraith, cion (*cuid*), clinic, giúistís, píoráid, rithim, soicind, uncail

□ mórán focal firinsneach dar críoch -a (*ar lorg consain*): bata, céachta, siopa, etc.

□ dornán focal baininsneach dar críoch -a (*ar lorg consain*): bantiarna, bearna, beatha, ceárta, comhla, cónra, cora, cuideachta, eagla, eagna, eala, easpa, eorna, freanga, lorga, ola, réalta, uireasa.

2 **ciste** *Focail dar críoch -e (ar lorg consain):*

□ *firinscneach:*

• *focail dar críoch -áiste:* coláiste, oráiste, sáiste, etc.

• *ainmneacha gníomhaithe dar críoch -ire:* cócaire,
timire, etc.

• *mórán focal eile:* bairille, baiste, béile, blúire,
bríste, buille, ciste, cleite, cluiche, cnaipe, cóiste, file,
gáire, machaire, paiste, pointe, ribe, ríste, seilide, smíste, staighre,
tuisle, uisce, etc.

□ *baininscneach:*

• *ainmneacha teibí:* deirge, laige, meirbhe, oidhe

• *mórán focal eile:* aicme, áirse, aiste, bunáite,
cuilthe, cuisle, eite, eitre, faiche, fáilte, gloine,
lascaine, loine, muinchille, sláinte, taibhse, táille, taoide, timpiste,
tréimhse, tubaiste, etc.

3 **rí** *aonsiollaí (ach amháin ní) dar críoch -í, -aoi:* baoi, croí, daoí, dlí, draoi, saoi, sí
(*gach brí*), braoi (*b*), faí (*b*), laoi (*b*), tuí (*b*).

4 **oibrí**

□ *mórán ilsiollaí firinscneacha:* amhránaí, rúnaí, etc.

□ *dornán ilsiollaí baininscneacha (ainmneacha teibí de ghnáth):* ábhaillí, amaidí,
geantraí, goltraí, imní, mearaí, suantraí, suirí, todhchaí
ní (*rud*).

5 **trá**

□ *firinscneach:* brá (*giall*), feá (*fad áirithe*); ae, tae; glao, lao; ceo; cnó, dó; brú, cú,
criú, liú, scriú, sú, tlú; bia, fia, lia, nia; bua, stua; bogha, fogha, logha, togha, etc.

□ *baininsneach*: bá (*cuan*; *dáimh*), feá (*crann*), fleá, íomhá, meá, sleá; bró; grua, tua; rogha, etc.

6 gé bus, blogh, ceant, club, dháréag, feac, giob, pas, seans, snáithe, sonc, steanc, stop, téacs, tram, triuf, cé (*b*) cré (*b*), ré (*b*), spré (*b*, *crodh*).

7 baile féile (*b*), fine (*b*) léine (*b*), mife, sloinne, tine (*b*), tuile (*b*).

8.40 Samplaí éagsúla

airí, -onna; aoi, aionna; brí (*b*), -onna; caoi (*b*), caionna; graí (*b*), -onna; guí (*b*), -onna; laí (*b*), -onna; naí, -onna; ga, -thanna; feic, -eanna; méid (*cainníocht*), -eanna; seic, -eanna; seilf (*b*), -eanna; veain (*b*), -eanna.

cró, -ite; crú, -ite; gró, -ite; rá, -ite; slua, -ite.

ainm, -neacha; achainí (*b*), -ocha; cine, ciníocha; cláí, -ocha; cliamhain, -eacha; cneá (*b*), -cha; dosae, -acha; faillí (*b*) -ocha; giorria, -cha; impí (*b*) -ocha; lí (*b*), -ocha; spré (*b*; *drithle*), -acha.

aturnae, -tha; contae, -tha; pósae, -tha.

aithne (*b*; *ordú*), aitheanta; dorú, doruithe; duine, daoine; fáidh, fáithe; gabha, gaibhne; gnó, -thaí; láí (*b*), lánta; máistir, máistrí; ministir, ministrí; ofche (*b*), -anta; slí (*b*) slite; sram, -aí; sirriam, -aí; tráthnóna, tráthnónta.

Sa díochlaonadh seo freisin atá:

□ *ainmneoirí na gcodán*: aonú, aonuithe; dóú, dóithe; tríú, tríthe; ceathrú, ceathruithe (*in ainmneoirí móra*); cúigiú, cúigithe; séú, séithe; seachtú, seachtuithe; ochtú, ochtuithe; naoú, naoithe; deichiú, deichithe, etc.

□ *iolraí laga*: bó (*b*), ba, bó; bruach, -a-, bruach; grásta, grásta, grást; neach, -a-, neach.

□ *roinnt focal éagsúil nach gnách iolra a bheith acu*: cáfraith (*b*), cruach (*b*; *miotál*), cumha, deann, dóthain (*b*), feadh, geab, gorta, iomad, iomaidh (*b*), lear, lucht (*daoine*), oiread, tobac.

□ *ainmneacha litreacha na haibítire*: bé, eif, etc.

□ *beagnach gach ainm pearsanta baineannaigh, agus gach ceann fireannaigh dar críoch consan caol nó guta (8.17)*.

□ *na huimhreacha dó, trí, etc... deich agus déag (iol. -a) nuair a úsáidtear mar ainmfhocail iad. Is firinsneach dóibh*.

AN CÚIGIÚ DÍOCHLAONADH

8.41 Seo na príomhshlite chun an ginideach uatha a chumadh ón ainmneach uatha sa chúigiú díochlaonadh

□ leathnú a dhéanamh: *abhainn, abhann*

□ litir nó grúpa litreacha a chur leis: *ceathrú, -n; cathaoir, -each*

□ leathnú agus litir nó grúpa litreacha breise: *beoir, beorach*

□ coimriú agus litir nó grúpa litreacha breise: *cuingir, cuingreach*

□ coimriú agus leathnú agus litir nó grúpa litreacha breise: *cabhail, cabhlach*.

8.42 Mura bhfuil a mhalairt curtha in iúl is baininsneach na hainmfhocail. Is iad seo a leanas na príomh-infhillteacha.

	<i>ain. u.</i>	<i>gin. u.</i>	<i>iol.</i>
1	beoir	beorach	beoracha
2	cabhail	cabhlach	cabhlacha
3	cuingir	cuingreach	cuingreacha
4	ceathrú	ceathrún	ceathrúna
5	tríocha (<i>f</i>)	tríochad	tríochaidí

I ngach ceann de na cúig liosta seo a leanas infhilltear gach focal mar a infhilltear an focal a bhfuil cló trom air ag barr an liosta:

- 1   **beoir** cáin, céir, coróin, craein, cráin, cúil, dair, draein, gráin, inneoin, láir, riail, stiúir, traein, treoir, triail
- 2   **cabhail** cabhair, carcair, cathair, cealtair, cosair, easair, eochair, lasair, meabhair, nathair, saltair, siocair, srathair
- 3   **cuingir** ithir, litir, loinnir, mainistir, oitir, uimhir
- 4   **ceathrú** céimseata, comharsa, deachú, dearna, monarcha, pearsa
- 5   **tríocha** caoga, seasca, seachtó, ochtó, nócha.

Ainmfhocail eile:

fiche (*f*), -ad, fichidí nó fichid (**9.4**); *tabh. uatha leithleach* fichid *sa fhrása* ar fhichid.

Samplaí d'úsáid an fhocail fiche: ar fhiche punt; spás fiche lá; costas (an) fiche bó; leis an bhfiche fear; trí leabhar fichhead (ar fhichid, is fiche); trí cinn fhichead; an seachtú lá fichhead; tá sé sna fichidí; tá sé na ceithre fichid.

caora, -ch, caoirigh, -ch, a chaoracha (*gair. iol.*); casla, -ch, -cha; cátaoir, -each; cathaoir, -each, -eacha; eiscir, eascrach, eascracha; fóir (*imeall*), -each, -eacha; láthair, láithreach, láithreacha; tinfí, -each, -eacha

araf, -on, -onacha; díle, -ann, dílí; ealta, -n, -í; Éire, -ann, Éirinn (*tabh.*); ionga, -n, ingne;

leite, -an, leití; meanma, -n, meanmna; faocha, -n, -in, -n; lacha, -n, -in, -n

abhainn, abhann, aibhneacha; Albain, Alban; Árainn, Árann; athair (*f*), athar, aithreacha;

bráid, brád, -e; bráthair (*f*), bráthar, bráithre; cara (*f*), -d, cairde; deartháir (*f*), dearthár, -eacha;

máthair, máthar, máithreacha; Mumhain, Mumhan; namhaid (*f*) namhad, naimhde; Nollaig, Nollag, -í; teorainn, teorann, -eacha.

Is iolraí laga gan foirm uatha Laighín, Ulaídh. Ní úsáidtear na foirmeacha Laighín, Ulaídh, Laighníbh, Ulaíbh, ná an seanuatha Mumha sa ghnáthchaint anois: Cúige Laighean (Uladh, Mumhan); ag imirt do Chúige Laighean; muintir Laighean, etc. is mó a deirtear. Deirtear freisin an (den, don, sa) Mhumhain.

Ainmfhocail Neamhrialta

8.43 Níl ach dornán focal neamhrialta ann taobh amuigh de chinn atá ar aon fhoirm le hainmneacha briathartha: bean (*b*), mná, mná, ban; deirfiúr (*b*), deirféar, -acha; dia (*f*), dé, déithe; lá (*f*), lae, laethanta; leaba (*b*), leapa, leapacha; mí (*b*), -osa, -onna; olann (*b*), olla; siúr (*b*), -ach, -acha; talamh (*f*), talaimh (*f*) nó talún (*b*), tailte; ua (= *garmhac*) nó Ó (*i sloinnte*), uí nó Uí (*gin. u., ain. iol*), Ua nó Ó (*gin. iol*)

8.44 A lán de na hainmfhocail atá ar aon fhoirm le hainmneacha briathartha infhilltear iad de réir ceann éigin de na cúig dhíochlaonadh: *réiteach*, *réiti gh*, *réiti gh*, *réiteach*; *oscailt*, *oscailte*, *oscailtí*; *íobairt*, *íobartha*, *íobairtí*; *dó*, *dónna*; *trial*, *trialach*, *trialacha*.

Bunáite na bhfocal sin, áfach, ní de réir aon cheann de na cúig dhíochlaonadh a infhilltear iad. Seo na príomh-infhillteacha atá acu: